

ДІАГНОСТИКА ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ

В статті аналізуються актуальні питання діагностики та прогнозування політичних криз в сучасному політичному процесі. Дається поняття діагностики політичної кризи, окреслюються методики оцінки політичної кризи та дається їх загальна характеристика. Проводиться аналіз економічних методик визначення кризових ситуацій в економічній сфері життєдіяльності суспільства та визначається можливість їх застосування для виявлення та прогнозування виникнення криз в політичній сфері.

Політичні кризи стали звичним явищем в Україні. Вихід з однієї кризи супроводжувався недовгим періодом затишшя, після якого починалася нова криза. Проте, політична криза раз за разом давала можливість або одній стороні, або іншій подолати проблему або просунути якийсь непопулярне рішення.

Глибина кризи в Україні та світі потребує подальшого дослідження та пошуку напрямів подолання її негативних наслідків. Проте, незважаючи на негативний вплив, криза є поштовхом, відправною точкою для здійснення нових капіталовкладень. Знецінюючи основний капітал у традиційних галузях, кризи стимулюють оновлення основного капіталу на новітній технікотехнологічній основі. В умовах зміни технологічного укладу відбувається швидке моральне старіння основних засобів, що викликає потребу в нових інноваційних технологіях [4, с. 104].

Об'єктом статті є політичні кризи в сучасному політичному процесі. Предметом дослідження є вивчення методик прогнозування політичних криз.

Метою даної статті є дослідження методик прогнозування політичних криз. Для досягнення мети слід вирішити наступні завдання: дослідити поняття та сутність політичної кризи, з точки зору визначення методики її дослідження; окреслити найбільш вдалі методи прогнозування політичних криз, які мають перспективні напрямки розвитку; визначити економічні методики прогнозування кризових явищ, які можна застосовувати для дослідження та прогнозування криз в політиці.

Найбільш типовими для перехідних суспільств є такі кризи:

– криза ідентичності, яка викликана суперечностями, пов'язаними з відмовою від старих і пошуком нових систем цінностей, ідей,

символів. У багатьох країнах яайтиповішим способом вирішення кризи ідентичності стала апеляція правлячих еліт до популізму, націоналізму, звернення до історії цього народу або заклик до модернізаційного ривка у майбутнє;

– криза розподілу матеріальних і духовних благ. Початок переходу до ринку не гарантує одночасного зростання добробуту всіх верств населення. Ресурси для здійснення економічної модернізації шукають всередині суспільства, а це вимагає зміни стандартів і способів розподілу. Наприклад, політика, спрямована на стабілізацію економіки і боротьбу з інфляцією, вимагає упорядкування соціальних витрат держави і скорочення нерентабельного сектору економіки, що не може не відбитися на життєвому рівні населення;

– криза легітимності породжується розчаруванням частини населення «курсом реформ». Це знижує соціальну базу підтримки політичної еліти, з якою асоціюються реформи;

– криза участі зумовлена тим, що процеси лібералізації сприяють розширенню включення громадян у політичні процеси і легальному прояву різних ідеологічних течій. Нові політичні інститути, що народжуються (законодавчі органи, партії, місцеве самоврядування) не завжди бувають підготовленими до того, щоб виразити різноманітність цих інтересів. У деяких випадках інституціональні способи вираження запитів населення підмінюються мітинговою стихією. Іншим проявом кризи участі, навпаки, є політична пасивність населення;

– криза проникнення, яка проявляється в декількох аспектах: у втраті єдності темпів змін у різних суспільних сферах; у зниженні ефективності рішень центральної влади через розбіжності реальної політики і проголошених завдань; у розбіжності процесів перетворень у різних регіонах країни [3, с. 128].

Політична практика посткомуністичних країн, можливо, породить нові форми політичних конфліктів та криз. Проблеми діагностики та прогнозування криз в антикризовому політичному управлінні відносяться до недостатньо досліджених у вітчизняній політичній науці. Це пояснюється досить тривалим пануванням в українській політиці марксистсько-ленінського вчення, що виключає кризи при соціалізмі. Такий підхід виключив з теорії та практики політичного управління всю специфічну проблематику антикризового управління, включаючи діагностику і прогнозування політичних криз. Тобто, в даний час діагностика і прогнозування політичних криз затребувані сучасністю.

Кризові ситуації, особливо у сферах, що зачіпають життєдіяльність всього суспільства, часто вимагають швидкого та ефективного

реагування, оскільки діяти доводиться в умовах дефіциту часу і ресурсів. А значить, фахівці, що беруться за їх подолання, повинні бути добре ознайомлені зі способами та методиками антикризового управління [1, с. 16].

Для політичної еліти діагностика політичних криз – це засіб одержання достовірної якісної інформації про реальні можливості здійснення політичного проекту на початковій стадії політичної кризи і основа для введення в дію особливих методів і механізмів політичного менеджменту. Спираючись на результати діагностичних і превентивних досліджень різних сторін діяльності організації, політичні менеджери і представники політичної еліти мають можливість приступити до розробки рефлексивної моделі антикризового управління своїм політичним проектом. Діагностика – це в той же час і оцінка достовірності поточного політичного процесу, база для висування гіпотез про закономірності і можливу нестійку політичну ситуацію. Діагностика дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки в дисфункціях політичного менеджменту, а потім переходити до побудови пояснювальної та прогностичної моделей функціонування і розвитку політичного проекту, здійснюючи при цьому попередження його кризи.

Діагностика та прогнозування політичних криз – взаємопов'язані і взаємодоповнюючі процеси. З одного боку, прогнози ймовірності виникнення кризової ситуації будуються на даних діагностики стану політичного процесу в певні моменти часу. З іншого боку, спрогнозовані значення параметрів діяльності політичних організацій є базою для діагностики виникнення політичних криз у майбутньому.

Діагностика – це визначення стану політичного об'єкту, предмета, явища чи процесу політичного управління за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур, виявлення в них слабких ланок і «вузьких місць». Діагностика – це процес, який здійснюється в часі і просторі.

Методи діагностування можна розділити на: аналітичні, експертні, лінійні та динамічне програмування, математичне моделювання та інші. Найбільш часто при діагностиці політичної кризи використовуються багатофакторні математичні моделі.

Одним з найважливіших факторів у діагностуванні кризових ситуацій є фактор часу. Він визначає характер проведення діагностики. Як правило, при діагностиці криз розглядаються не тільки статичні значення показників, а зміна їх стану протягом певного періоду часу.

Для того щоб ідентифікувати політичну кризу, не проводячи при цьому докладного вивчення фінансово-господарських показників, виявити слабкі місця і намітити напрямки для поглибленого аналізу, необхідно провести експрес-аналіз. Мета такого аналізу: визначити загальну картину політичної ситуації в мінімальні терміни дати прогноз можливості настання політичної кризи або визначити ступінь тяжкості кризи, якщо вона вже настала. Дані такого аналізу є попередніми, а висновки носять імовірнісний характер.

Концепція експрес-діагностики політичної кризи являє собою порівнянням декількох обчислованих показників з нормативними або із заданими обмеженнями, які дозволяють без великих затрат часу, рухаючись від гіршого стану до більш легкої стадії кризи, визначити стан політичної ситуації. У разі, якщо показник краще нормативного, розраховується наступний по черзі. Якщо величина показника дорівнює або гірше нормативної, то попередньо констатується той стан, який на даний момент визначається. Після такої діагностики слід більш точно визначення стадії кризового процесу та здійснити аналіз показників.

Експрес-діагностика кризи включає етапи : розрахунок показників, що характеризують стадію політичної кризи; розрахунок показників політичної кризи ліквідності; наявність прихованої політичної кризи. Для такої кризи характерна незначна динаміка зміни позитивних показників загальної політичної ситуації. Якщо, кількість політичних ресурсів знижується, політична організація знаходиться на стадії прихованої політичної кризи. Якщо всі перераховані вище показники відповідають нормативним, можна зробити попередній висновок про те, що політична організація знаходиться в нормальному стані в найближчому майбутньому політична криза їй не загрожує.

Дана методика експрес-діагностики політичної кризи дозволяє попередньо виявити стадію кризового політичного процесу в державі та приступити до більш детальної діагностиці.

Загалом, методики прогнозування та діагностики політичних криз можна поділити на дві групи: кількісні методики та якісні методики.

В сучасній науці пропонуються різні кількісні методики та математичні моделі діагностики політичної кризи. У практиці зарубіжного політичного менеджменту для діагностики загрози політичному проекту найбільш часто використовуються економічні моделі Е. Альтмана, У. Бівера, Таффлера та інш., модель Е. Альтмана та двофакторної математичної моделі.

Для діагностики кризи і прогнозування політичної кризи, як правило, застосовується дискримінантний аналіз, який являє собою статистичний багатофакторний метод прогнозування з використанням набору відповідних показників. Будь-яка методика діагностики політичної кризи включає в себе кілька (як правило, 2-7) ключових показників, що характеризують політичну ситуацію. На їх підставі розраховується комплексний показник ймовірності настання політичної кризи з ваговими коефіцієнтами у вхідних в нього показників, який надалі порівнюється з нормативним значенням.

Будь-яка методика діагностики кризової ситуації повинна дозволити прогнозувати виникнення кризової ситуації заздалегідь, до появи очевидних ознак кризи з метою запобігання або пом'якшення можливої політичної кризи [2, с. 3].

Двофакторна модель – одна з найпростіших моделей прогнозування політичної кризи та її діагностики, заснована на двох ключових показниках: показник ліквідності політичного проекту і показник частки використаних ресурсів.

Цікавою є модель Альтмана, яку можна використовувати в якості багатофакторної моделі прогнозування політичних криз, які зазвичай складаються з п'яти-семи показників. У практиці зарубіжних організацій найбільш часто використовується «Z-рахунок» Е. Альтмана.

Методика визначення ціни політичного проекту можна прогнозувати за допомогою методики ціни підприємства. Її можна досить ефективно використовувати для прогнозування кризових політичних ситуацій. На прихованій стадії політичної кризи починається непомітне зниження даного показника внаслідок несприятливих політичних тенденцій як всередині, так і поза проектом. Зниження ціни політичного проекту означає зниження його популярності або збільшення ресурсів, які необхідні для його підтримки. Прогноз очікуваного зниження кількості ресурсів вимагає аналізу політичних перспектив.

Доцільно розраховувати ціну політичного проекту на найближчу та довгострокову перспективу. Умови майбутнього падіння ціни політичного проекту зазвичай формуються в поточний момент і можуть бути певною мірою передбачити.

Альтернативою кількісних моделей діагностики політичних криз є якісні методики прогнозування та діагностики кризового стану політичного процесу. Такі методики мають переваги (орієнтація не на один критерій, а на цілу систему критеріїв) і недоліки (за умови багатокритеріальності завдання постає питання про її суб'єктивність,

а розраховані значення критеріїв носять швидше характер інформації до роздумів, ніж спонукальних стимулів для прийняття негайних політичних рішень).

У даній ситуації можна використовувати методику В. В. Ковальова, який запропонував наступну дворівневу систему показників.

До першої групи належать критерії та показники, несприятливі поточні значення або складається динаміка політичних змін, які свідчать про можливі в найближчому майбутньому значні проблеми. До них відносяться:

- Повторювані істотні втрати в політичній діяльності;
- Надмірне використання короткострокових ресурсів, в якості джерел довгострокових політичних процесів;
- Низькі значення коефіцієнтів ліквідності діяльності політичного проекту;
- Хронічна нестача політичних ресурсів;
- Стійко збільшується до небезпечних меж частка позикових ресурсів у загальній сумі джерел засобів;
- Неправильна реінвестиційна політика;
- Перевищення розмірів ресурсів над встановленими лімітами;
- Хронічне невиконання зобов'язань перед іншими учасниками політичного процесу;
- Погіршення політичної ситуації в країні;
- Використання (вимушене) нових джерел політичних ресурсів на відносно невідповідних умовах;
- Несприятливі зміни в політичному портфелі проекту.

До другої групи входять критерії та показники, несприятливі значення яких не дають підстави розглядати поточний політичний стан як критичний. Разом з тим, вони вказують, що за певних умов чи неприйняття дієвих заходів політична ситуація може різко погіршитися. До них відносяться:

- Втрата ключових співробітників апарату політичного управління;
- Вимушені зупинки, а також порушення політичного процесу;
- Зайва ставка на прогнозовану успішність і прибутковість нового політичного проекту;
- Участь у судових розглядах з непередбачуваним результатом;
- Втрата ключових політичних контрагентів;
- Політичний ризик, пов'язаний з організацією, в цілому, або її ключовими підрозділами.

Таким чином, можна сказати, що вибір того чи іншого інструментарію для дослідження можливості настання кризових явищ в політиці

ґрунтується на певному наборі обмежень та припущень, залежить від цілі та умов проведення такого аналізу.

Бібліографічний список

1. Бабич А. О. Формування концепції державного антикризового управління в Україні / А. О. Бабич // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – С. 15-19.
2. Дидье Д. М. Анализ теоретических подходов к понятию кризиса в социально-экономической системе / Д. М. Дидье // Экономическая наука и практика (II): материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита : Издательство Молодой ученый, 2013. – С. 1-4.
3. Політологія: Підручник / За ред. М. М. Вергеша. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 384 с.
4. Степанюк Н. А. Прогнозування кризових явищ в економіці / Н. А. Степанюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 23. – С. 103-107.

В статтє анализируются актуальные вопросы, касающиеся диагностики и прогнозирования политических кризисов в современном политическом процессе. Дается понятие диагностики политического кризиса, определяются методики оценки политического кризиса и представлена их общая характеристика. Проводится анализ экономических методик определения кризисных ситуаций в экономической сфере жизнедеятельности общества и определяется возможность их применения для выявления и прогнозирования возникновения кризисов в политической сфере.

This paper analyzes the relevant issues concerning the diagnosis and prognosis of political crises in modern political process. The concept of diagnosis of the political crisis is defined, methodology for assessing the political crisis is determined and their general characteristics are presented. The analysis of methods for determining the economic crises in the economic sphere of society is conducted and possibility of their use for detection and prediction of crises in the political sphere is determined.

Стаття надійшла до редколегії 26.09.2013